

10. Edebiyatın kılcal damarları: taşrada edebiyat dergiciliği/Sivas örneği: Sühan dergisi¹

Evren KARATAŞ ÜLGER²

APA: Karataş Ülger, E. (2023). Edebiyatın kılcal damarları: taşrada edebiyat dergiciliği/Sivas örneği: Sühan dergisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (34), 143-157. DOI: 10.29000/rumelide.1316238.

Öz

Dış, dışarı anlamlarına gelen ancak daha çok bir ötekileştirme niyeti taşıyan taşra sözcüğü, günümüzde bir mekân kavramı olmanın ötesine geçmiş ve bir ruh iklimini tanımlamaya başlamıştır. Taşra; can sıkıntısının, durağanlığın, sıradanlığın, mahrumiyetin, muhafazakârlığın ana yurdu olarak tanımlansa da aslında taşıdığı sıcaklık, güven ve aidiyet duyguları sayesinde önemli bir potansiyeli ve meydan okumayı da barındırmaktadır. Taşranın tanımlarına inat, taşra devriminin en iyi yansıdığı alanlardan biri de taşra dergiciliği olmuştur. Uzun süre merkez dergilerinin manevi hegemonyası altında ve mütevazı koşullarda yollarına devam eden taşra dergileri günümüz edebiyat muhitlerini besleyen ve heyecan getiren önemli kılcal damarlar olmuşlardır. Edebiyat dergilerinin sağladığı genç ve hevesli isimlere yol açma, edebiyat içi sorunların tartışılacağı bir zemin oluşturma, yeni akımların ve türlerin kitlelere duyurulması, yeni çıkan yayınların ve isimlerin eleştirel zeminde değerlendirilmesi gibi birçok imkân, taşra dergilerinde de merkez dergiler kadar etkili biçimde sunulmaktadır. Bunun en temel nedeni günümüzde taşra dergilerinin etkilerinin teknolojik gelişmelerin ve iletişim olanaklarının artmasıyla genişlemesidir. 2003-2008 yılları aralığında, 18 sayı olarak Sivas'ta yayımlanan Sühan Dergisi de taşra dergiciliği anlayışını kırarak geniş kitlelere ulaşan, Türk edebiyatına deneme şiir gibi türlerde yeni eserler kazandıran, o dönemin etkili isimlerini çevresinde toplayan edebi bir atmosfer kurmuştur. Bu çalışmada, kapanmış bir taşra dergisi örneği olarak Sühan Dergisinin bütüncül bir bakış açısıyla ve edebiyat tarihi açısından taşıdığı önem çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, doküman tarama ve betimsel analiz yöntemleri kullanılmış, Sühan Dergisinden elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Taşra, taşra edebiyatı, edebiyat dergiciliği, Sühan, Sivas

Capillaries of literature: literary magazines in countryside/example of Sivas: Sühan magazine

Absract

Countryside, meaning mostly meaning offshore, away from the centre of life has surpassed the meaning of alienation and started to portray a inner/spiritual condition. Though countryside is mostly defined to be boring, constant, ordinary, deprived, old-fashioned with its charm, peace, and sense of belonging there it also contains a significant potential and challenge. As a response to the biased meaning of itself countryside journalism has proved the precession of the countryside life. Despite being innerly under the hegemony of central journals and keeping up under modest conditions countryside journals, has become a significant source feeding its circle and capillaries bringing excitement to modern day literature. Literary journals providing inspiration and a path for younger names, forming a foundation for literary debates, advertising new literary movements and

¹ Çalışmaya sağladığı katkı için Sühan Dergisi Editörü Sayın Hüseyin KAYA'ya teşekkür ederim.
² Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü (Sivas, Türkiye), ekaratas@cumhuriyet.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6598-5080 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: .15.05. 2023-kabul tarihi: 20.06.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1316238]

genres, newly published works and names receiving feedback and criticism and further opportunities is executed just as good as central journals in countryside journals. Major cause of this happening is that countryside journalisms influence expanding with the growth of technological innovations and communication opportunities. Published between 2003-2008 as 18 issues in Sivas, Sühan Magazine along others also formed an atmosphere aimed to reach a bigger audience by breaking the chains of the misinterpretations over the countryside journalism, providing newly written essays and poetical works, preparing document subjects that weren't touched upon in the past and most importantly assembling the influential names of its age. In this work it is aimed to view and evaluate the encased Sühan Magazine as an example of countryside journalism and its significance. In this research document scanning and descriptive analysis are used and data received from Sühan Magazine are inspected with content analysis technique.

Keywords: Countryside, Countryside Literature, Journalism in Countryside, Sühan, Sivas

“Taşradan geldi çemen mülküne bigâne deyü
Devr-i gül sohbetine lâleyi iletmediler”
Necatî

Giriş

Teknolojinin dayattığı küreselleşme taşıyıcı yok mu etmektedir? Dünya artık tek ve büyük bir “memleket” midir? Taşranın yitimine bir ağıt mı yakmalıdır? Taşranın kendine ait sıcaklığı, insana verdiği aidiyet ve güven duygusu, insanı kucaklayışı kayıp mı olmaktadır? Tanzimat döneminden bugüne kabul gören Batılılaşma, medenileşme algısına göre Türkiye Batı'nın taşrası mıdır?, gibi taşranın toplumsal düzeydeki anlamlarını içeren bir çok soru üretmek mümkündür.

Günümüz dünyasında kitle iletişim araçlarının ulaştığı en ücra mekânlar bile aynışmakta, farklılıklar, tatlar, kokular, dokular kaybolmaktadır. Bu durum en çok da mekânda kendini hissettirmektedir. Yörelere, memleketlere, “bizim oralara” artık hafızada koruduğu tüm anlam alanlarından kopmakta ve tek tipleşmektedir. Bu sıradanlaşmayı Tanıl Bora “Kültür Endüstrisi” kavramıyla bağ kurarak şöyle analiz etmektedir, “Taşrada birçok il ve irikayım ilçe merkezi, şehir kültürünün ürünleriyle ve imgeleriyle alışveriş içinde. Kültür endüstrisi, davranış kodlarına ve imge paketlerine doldurduğu şehirliliği genişleyen ölçekte ve mekânda pazarlıyor” (Bora, 2010, 41).

Geçmişte taşra büyük şehre göçme hayalleri kuran kitlenin yurdu iken günümüzde metropollerden kaçmak isteyen kentliler, taşrada bir parça toprak bulup derme çatma da olsa bir hayat kurmanın peşindedirler. Taşranın ruhunda da biraz bu vardır: Derme çatmalık, şimdilik, idareten, geçici çözümlerle yol almak; kalıcı çözümleri hep ertelemek. Taşra kavramını birçok, farklı bileşene göre tanımlamak olasıdır. Taşra konusunda alanyazın tarandığında ve ortaya konan tanımların ortak yönleri belirlendiğinde şöyle bir özellikler listesi oluşturmak mümkündür:

Taşra can sıkıntısının, durağanlığın ve sıradanlığın ana yurdu olarak tanımlanır. Ancak sahiden de öyle midir? Coşkun tam da bu tanıma uyacak biçimde taşıyıcıyı “Yaşamın dinamiği devrim, değişim, dönüşüm değil; yinelemedir. Aynılık vardır her şeyde” biçiminde tanımlar. Coşkun'a göre taşranın taşıdığı bu hâlet-i rûhiyenin temelinde taşrada her açıdan yaşanan seyreltilmişlik durumu yatar. Zira taşra nüfus, mekânlar ve mekânları donatan eşyalar açısından da seyreltilmiş durumdadır. Bu yapı taşraya bir ıssızlık görüntüsü verir. Bu durum sadece görüntüde kalmaz taşra insanını çevreleyen bir ruh hâline, davranışlar silsilesine dönüşür (1995, 388).

Durağanlık ve sürekli yineleme hâli bir tür döngü yaratır taşrada. Birbirini izleyen benzer günler taşrada en küçük bir hareketin bile çok büyük algılanmasına yol açar. Taşrayı mekân edinen Türk romanlarında ve öykülerinde de taşradaki kente ya da kasabaya gelen her kamu görevlisi büyük bir ilgiyle karşılanır. Taşralı bu yeni ama bir o kadar da garip, tuhaf yabancıyı büyük bir dikkatle gözlemler. Bir süre sonra bu yabancıyla taşrahılar arasında bir çatışma patlak verir ve olay örgüsü bu çekirdek çatışma etrafında şekillenir. Kimi zamanda taşrahılar kendi yaşam döngüleri içindeki gelişim aşamalarına karşılık gelen törenleri bu taşra durağanlığını kıran çok önemli olaylar olarak görürler (Coşkun, 1995, 389). Örneğin taşradaki evlenme, boşanma, çocuk sahibi olma, ölüm gibi yaşam eşikleri birer tören hükmünde değer görür. Bu sıra dışı akış içerisinde edinilen izlenimler günlerce taşra ahalisinin ana sohbet konusunu oluşturur. Kutlamalar, teselliler taşra insanı için vaz geçilmez görevlerdir. Taşra insanı ancak bu biçimdeki davranışlarıyla taşranın yeknesak ruh hâline karşı koymaya çalışır.

Ancak gerek Bora gerekse Coşkun taşrayı tanımlayan bu eylemsizlik hâlinin taşra insanında bir tür meydan okumaya dönüştüğünü ve verimli bir döngü başlattığını vurgular. Merkezin taşrayı sürekli olarak sığ olmakla suçladığı bir yaklaşımda taşra tam tersi bir derinliğe evrilir. Cumhuriyet dönemi Türk tarihi dikkatle izlendiğinde periferi olarak tanımlanan taşranın merkezin tercihlerinin karşısında bir güç olarak belirlediği ve Türkiye'nin siyasi kaderini belirlediği görülür. Kısacası taşra söylendiği gibi eylemsiz ve kadere teslim olmuş yeknesak bir yurt değildir (Bora, 2010, 57; Coşkun, 1995, 389).

Taşranın yarattığı duygusal iklimi en iyi tanımlayan ve literatüre çok kıymetli bir kavram armağan eden ise Nurdan Gürbilek olmuştur. Gürbilek bu kavramı “taşra sıkıntısı” tamlamasıyla ifade etmiş ve taşra sıkıntısı sosyal bilimler alanında ittifakla kabul görmüş bir kavrama dönüşmüştür. Gürbilek taşra sıkıntısının sadece bir mekân olarak taşrada hissedilen bir daralma kavramı olmadığını, mekândan münezzeh olarak şehrin tam göbeğinde de his olunabileceğini belirtmiştir,

“Taşra sıkıntısı, adımı verelim buna; taşra sözcüğüne yalnızca mekâna ilişkin bir anlam yüklemeyen, yalnızca köyü ya da kasabayı kastetmeden; onları da; ama onların ötesinde, şehirde de yaşanabilecek bir deneyimi; bir dışta kalma, bir daralma, bir evde kalma deneyimini, böyle yaşanmış hayatları ifade etmek için” (Gürbilek, 2016, 55).

Taşranın sıklıkla yan yana geldiği bir başka kavram ise muhafazakârlıktır. Bu durum taşranın geleneklerle kurduğu bağla ilgilidir. “Taşra, muhafazakâr ideolojinin yurdu dur sahiden. Sadece desteğini, oylarını, kadrolarını oradan devşirdiği için değil; taşra her zaman geleneğin son kalesi, geleneğin “gizli gücü”nüün pınarı olarak telakki edildiği için de” (Bora, 2010, 52). Taşranın gelenekle kurduğu bağ bir tür aidiyet meselesi olarak da görülmelidir. Merkez kendisini ne kadar “Batılı ve modern” olarak tanımlıyorsa taşra da kendini geleneksel ve muhafazakâr olarak tanımlamaktadır. Bora, bu durumu taşranın merkezinin kendisine karşı yönelttiği dışlama refleksine karşı duyduğu öfkeyle ilişkilendirmektedir (2010, 47).

Pekdemir ve Susam'ın taşra tanımında ise “mahrumiyet” vurgusu vardır. Taşra aslında bu mahrumiyet duygusunun çok da farkında değildir. Pekdemir bu tanımlamaya “mahremiyet ve masumiyet” sıfatlarını da ekler (Pekdemir, 2010, 86). Taşranın bir mahrumiyet mekânı olduğu merkezden taşraya atanan kamu görevlileri ve onların çevreleri tarafından dile getirilir. Bu durum adeta bir serzenişe dönüşür. Bu duygusal atmosferi Nurdan Gürbilek çarpıcı biçimde şöyle söze döker, “Taşranın kendisini taşra olarak ayırıştırabilmesi için, kendisinden esirgenmiş bir başka yaşantının, kıyasına itildiği bir merkezin farkına varması, kendisini onun gözüyle görmesi, onun karşısında kendisini eksik, yoksun hissetmesi gerekir. Taşranın ufku her zaman büyük şehirdir” (Gürbilek, 2016, 57).

Taşra gerek maddi olanaklar gerekse hizmetler noktasında kısır bir yer olarak algılanır. Susam, bu durumu Türk edebiyatı üzerinden şöyle aktarır, “Taşra bizim edebiyatımız ve edebiyatçımız için uzun

yıllar bir sürgün yeri olarak içselleştirilmiştir. Mahrumiyet bölgesi... Meşrutiyetten sonra halk, yurttaş kavramları üzerinden taşraya bakış biraz değişse de bütünüyle bu algıdan taşra kurtulamaz” (2015, 76).

Taşrayı iyi betimleyen Nuri Bilgin Ceylan filmlerinde de sürekli olarak taşradan çıkıp gitmek isteyen ancak bunu bir türlü başaramayan bir karakter vardır. Taşrayla yan yana gelebilecek bir başka duygu da gitmek isteyip de gidememe halidir. Bir tür eylemsizlik yaratan bu hal, taşra insanını için bir tür idefikse dönüşür. Taşranın bunalımından, daralmışlığından, yoksunluğundan, aile ilişkilerinin yersiz sıkı fıkı hâlimden uzaklaşmak isteyen taşralı için gitmek bir tür hedefe, ulaşılmak istenen hayale dönüşür. Bu durum özellikle taşralı genç nüfusta gözlemlenir. Taşranın genç yerlileri için taşra bir hapishane, kendileri de birer tutsaktır adeta, “Hem ‘ne uzayıp kısılma’ anlamında taşra olmaya devam ediyordur taşra; hem de ağza bir parmak şehirlilik balı çalıyor, böylelikle oradan gitmeye tahrik eden bir meydan okumadan esirgiyordur yerlileri, tutsaklarını” (Bora, 2010, 39).

Taşra sözlük anlamına vurguyla ekseri bir mekân algısı yaratsa da taşranın zamanla da ilgisine bakmak gerekir. Çiğdem’in de belirttiği gibi taşra zihinlerde çoğunlukla bir nostalji bağlamı oluşturur. Taşra âlem içinde sanki geçmişe asılı kalmış ayrı bir âlem gibidir. Taşraya yönelik turizm faaliyetlerinin temelinde de bu yerel doku ve geçmişi koruma hâlini görme isteği vardır. Yerli ya da yabancı turist kısa bir zaman da olsa kendi dünyasından kopmak bu yeni âlemde asılı kalmak ister. Taşra sadece bir mekân değil, zamanla mekânın birleştiği bir kronotoptur.

“‘Orası’ taşra kavramını doğuran bir mekânın, kimi zaman bir tinin, bazen bir dönemin, kısaca ‘yer’le ‘an’ın, ‘durum’la ‘ruh’un birbirine girdiği; taşrayı odağa alırsak, içerden kendini yücelten, dışarıdan bastırılan bir belirsizliğin adıdır. Yerle ilgili olarak taşranın sunduğu bedahat, zamanla ilgili olarak bir alacakaranlığa dönüşür. Yerle kendisini tanımlamak bir güç meseleyse, taşra bunu geçmişe giderek yapar; zamanla kendisini tanımlamak, taşranın elinde hiç bitmeyecek bir yazıklanmayla tamamlanacaktır” (Çiğdem, 2010, 103).

Dünyanın büyük ve tek bir köy hâline dönüştüğü bu küresel yapıda taşranın ve merkezin sınırlarını çizmek kolay değildir. Hatta Işık’ın deyimiyle, küreselleşmenin ve kapitalizmin etkisiyle artık merkezin ve taşranın bir bulamaç haline geldiği bir “taşrapol” halinden söz etmek hiç de ütöpik bir yaklaşım olmayacaktır (Işık, 2015, 37). Zaten Bora da merkezin taşraya yönelik yukarıdaki tanımlamalarına karşın kendine doğru yönelen taşralıları kapsayacak fiziksel imkânlardan da düşünsel bir tavırdan da uzak olduğunu dile getirir. Merkez dışladığı taşrayı hifzedecek bir niyet de ona üstün gelecek bir nitelik de barındırmamaktadır kendinde. Ancak taşradan merkeze, imkanlara, hayallere doğru yapılan göç dalgaları, merkezin çevresine ister gecekondu bölgesi deyin, ister getto, isterseniz periferi deyin, taşranın kendini yaşattığı ve dayattığı yama türü şehirler kurmaktadır:

“Taşrayı sıfat anlamının olumsuz çağrışımlarıyla aldığımızda, sahiden, Türkiye’nin taşralı yüzüyle karşılaşmamak zordur. Dar ufuklar, kahredici bir yeknesaklık, boğucu bir taassup, iletişim evreninin -teknolojiyle daha da derinleşebilen- kısıtlılığı, cemaatlere sıkışmış kısır bir kamu alem, yabancı olan her şeyi tuhaf bir bitkiymiş gibi algılayan ‘yabani’ bir hal, vasatlığın hizaya sokucu egemenliği... Sadece bozkır kasabalarında, Anadolu uçralarında değil, en modern ve “dünyaya açık” muhitlerde de görebiliriz taşralılığın yüzünü - ‘damıtılmış üsluplarla’ ... Türk modernizminin ezeli meselesi bu, Yerleşik şehir kültürü, büyük bir nüfus ve hızla kendisine akan taşrayı massedecek güçten ve ‘kalite’den yoksun. Sonuç, taşranın şehri kaplaması oluyor” (Bora, 2010, 40).

Bunun tam tersi bir durumda söz konusudur. Taşra da artık tarım ve hayvancılık ağırlıklı bir ekonomi modelini bırakmış şehirde olduğu gibi tüm ihtiyaçların marketten giderildiği, uydu antenlerin göğe doğru çevrildiği, modern hayatın sağladığı makineleşme çılgınlığına uyulduğu bir garip mahale dönüşmüş durumdadır. Artık taşra neresidir merkez neresi tanımlamak güçleşmiştir.

Laçiner Türkiye’de iki merkez olduğundan söz eder, Siyasi, idari merkez olarak Ankara ve ekonomik, toplumsal merkez olarak İstanbul. (2010, 36). Dışarı, dış anlamına gelen taşra sözcüğü Osmanlı Devletinin görkemli dönemlerinden itibaren İstanbul dışı tüm muhitler için kullanılmaya başlanmıştır.

Çaparlar 1864 tarihli “Vilâyet Nizâmnâmesi ile pilot bölge olarak seçilen Tuna Vilâyetinde ilk taşra uygulamalarının başlatıldığını, alınan olumlu sonuçlardan sonra nizâmnâme kararlarının Osmanlı'nın yirmi iki vilayetinde de uygulanmaya başlandığını belirtir (2014, ii). Hatta Tanzimat döneminden itibaren taşra bir sürgün yeri olarak işlev görmüş ve devlet hizmetinde bulunanlar için İstanbul dışı görevlendirmeler ceza hükmünde sayılmıştır. Tanzimat döneminden itibaren rota olarak seçilen Batılı anlayış nedeniyle idari yapının daha da merkezi ve güçlü olması için İstanbul'dan taşraya düzenli aralıklarla memur gönderilmeye başlanmıştır. Bazen sıradan bir taşra ataması bile İstanbul'da doğup büyümüş nesil için bir sürgün anlamı taşımaktadır. Cumhuriyet'in ilanından sonra ise Cumhuriyet'in ideallerini gerçekleştirmek üzere pek çok İstanbullu genç öğretmen, hemşire, doktor ve memur, ekme parası uğruna taşraya doğru meçhul bir hicrete mecbur kalmışlardır. Turan, Cumhuriyet döneminde başkentin o dönem için taşra olan Ankara'ya taşınmasına rağmen İstanbul dışındaki tüm uzamın taşra olarak algılanmaya devam edildiğini belirtir. Bugün bile bu algının kısmen de olsa devam ettiğini söylemek mümkündür (2004, 51).

1. Taşra ve edebiyat

Türkeş, taşra kavramının edebiyat dünyamıza siyaset yoluyla ve II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Türkçülük akımı aracılığıyla dâhil edildiğini belirtir. Bu ilk dönemde Ebubekir Hazım Tepeyran'ın *Küçük Paşası* (1910) ile başlayan süreçte Ömer Seyfeddin 'in *Yalnız Efe* (1910), Refik Halid Karay'ın *Memleket Hikâyeleri* (1919). Halide Edip Adivar'ın *Ateşten Gömlek* (1922), *Kalp Ağrısı* (1924), *Vurun Kahpeye* (1926), *Zeyno'nun Oğlu* (1928) Reşat Nuri Güntekin'in *Çalılıkusu* (1922), *Acımak* (1928), *Yeşil Gece* (1928), *Anadolu Notları* (1936), Selahattin Enis Aygen'in *Zaniyeler* (1924), Memduh Şevket Esental'ın *Miras* (1925), Mahmut Yesari'nin *Çulluk* (1927) adlı eserlerinde Anadolu'dan taşra izlenimlerine yer verilir (2010, 160). Bu ilk dönem eserlerinde bir taşra mekânı olarak Anadolu daha çok sefaletin ve cehaletin eline teslim olmuş bir şekilde resmedilir. Türkeş o yıllardan günümüze Türk edebiyatındaki taşra anlayışında büyük bir değişim yaşanmadığını vurgular, “Merkezin çevreyi yuttuğu, unuttuğu günümüzde, tıpkı ilk gezi notlarında olduğu gibi, taşranın edebiyatta -ve medyada- bir yer bulabilmesi ancak uzaklık ve ürkütücülüğüyle, normal dışılığıyla, kendisini merkezde sayanların zihniyetini beslediği ölçüde olabiliyor” (2010, 197).

Haydar Ergülen de bu görüşe yakın bir tespitte bulunur. Ergülen şiirde değilse de Türk roman ve öyküsünde taşranın genellikle sıkıntı üreten, bunaltan bir atmosfer olarak sunulduğuna vurgu yapar:

“Taşraya ister bir mekân, ister bu mekânın ortaya çıkardığı, yaydığı bir zihniyet, ister başka coğrafyalara taşınan bir ruh olarak bakalım, dünyanın bütün edebiyatlarında, Rus, Amerikan, İngiliz, Fransız, taşranın; bir kasvetin, yalnızlığın, sıkıntının, taşınmakla kaçmak, uzaklaşmak, terk etmekle geçmeyen hali ve üslubu olduğunu görürüz. Taşra Türk edebiyatının da ana kanallarından biri olarak, bilhassa romanda ve hikâyede izler bırakmış, kimi edebî dönemlere, adını, ruhunu, sıkıntısını yazdırmış bir ruh, izlek ve üslup birliğidir” (2010, 218).

Haydar Ergülen Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin ilk dönemlerinde taşranın bir “taşra hülyası” içinde daha çok özlenen, mutlu anların geçtiği bir mekân olarak değerlendirildiğini belirtir. Ergülen, Rıfat Ilgaz, Necati Cumalı, Cahit Külebi gibi şairlerin inşa ettiği bu ilk dönemde şiirlerde daha çok “Sen ne güzel bulursun/Gezsen Anadolu'yu” duyarlılığı bulunduğunu belirtir (2010, 220).

Selim Temo Divan şiirinden başlayarak 1960 yılına kadarki Türk şiiri üzerinden taşra kavramını irdelediği çalışmasında farklı bir tespitte bulunarak taşrayı konu ya da mekân olarak seçen şiirlerin çoğunda “anlatıcının ya sürgün ya görev gezisinde ya da yolculuk hâlinde bulunduğunu” buna bağlı olarak şiirlerde hareket ögesinin ön plana çıktığını aktarır (2011, 352). Görüldüğü üzere taşra edebiyatımızda taşrahlar tarafından anlatılmamıştır pek. Taşraya bakış bu nedenle içten bir bakış değil, iraksak bir bakıştır. Yazarlar ya da şairler taşraya mekân olarak yaklaşırsalar da bakış açısı olarak

şehrin/merkezin odağındadırlar. Taşrada çıkan edebiyat dergileri bu açıdan edebiyatımıza bir taze nefes katarlar. Taşranın sesinin; taşrada doğan, büyüyen, eğitim gören, zaman zaman orayı terk etse de bu geçişlerin geçici olduğu, yine ona dönenler tarafından duyurulması edebî açıdan yenidir. Ergülen de Türk şiirinin aslında bir nev’i taşranın şiiri olduğunu, çünkü 1980 sonrası şiirde dâhil olmak üzere Türk şiiri diye bir kavramın oluşmasını sağlayan şairler kadrosunun taşra kökenli olduğunu belirtir. Cemal Süreya, Sezai Karakoç, Ece Ayhan, Gülten Akin, Turgut Uyar, Cahit Zarifoğlu. Süreyya Berfe, Abdülkadir Bulut taşralıdır ve aidiyet hissettikleri taşra atmosferini her fırsatta şiirlerinin kimyasına dâhil etmişlerdir (2010, 224). Turan’ın da benzer bir görüşü şu şekilde dile getirdiği görülür:

“İstanbul’un hâlâ kendini merkez, kendi dışını taşra görme eğiliminde olduğunu söylemişim ya, bu bir vehimden başka bir şey değildir. Şimdi kimin yaptığını ve nerede yayımlandığını anımsamıyorum ama 1960’ların sonlarıydı sanırım, Behçet Necatigil’in *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* esas alınarak yapılmış bir taramada, nasıl hızla, Cumhuriyet’in ilanından sonra, İstanbul dışında doğmuş şair ve yazarların sayısının arttığı açık açık görülmüyordu. Sadece bu da değil elbette, Türkiye’nin ilk toplu modernist çıkışı olan İkinci Yeni hareketi Ankaralı bir harekettir. Çıkış noktası Ankara’da yayınlanmakta olan Pazar Postası’dır. Bu oluşuma destek veren dergi de Ankaralıdır, önce Seçilmiş Hikâyeler adıyla yayınlanan Dost dergisi. Kaldı ki Garip Hareketi de Ankaralıdır. Garip’in üç şairinin de yaşamlarında Ankara çok önemli bir yer tutar. Bugünse, özellikle kitle haberleşme araçlarının yaygınlığı, hele hele, internet, bu merkez/ taşra karşıtlığını büsbütün ortadan kaldırmaktadır” (2004, 53).

Işık da Fethi Naci tarafından “Yalnızca edebiyatın ve edebiyatçının değil, dergilerin de başkenti İstanbul’dur,” denilerek hakir görülen taşra dergilerinin bugünkü edebî çerçeveyi çizen birçok başarılı edibe ilk kucağını açan muhitler olduğunu belirtir. Afyon Dinar gibi Anadolu’nun küçük bir şehrinde 1954-1957 yılları aralığında çıkarılan Şairler Yaprığı dergisi Cemal Süreya, Orhan Duru, Tarık Dursun K., Ahmet Oktay gibi pek çok kurucu ismin eserlerine ev sahipliği yapmış, Sincan’da şair Abdülkadir Budak tarafından çıkarılan Sincan İstasyonu taşrada çıkarılan bir dergi olarak pek çok değerli ismin edebiyat dünyasına kazandırılmasına öncülük etmiştir. Dolayısıyla taşra dergilerinin mütevazı imkânlar içerisinde taşralı birçok yazar ve şaire ilk şiirlerini, yazılarını yayımlama imkânı tanıdıklarını, katkı sağladıklarını kabul etmek ve haklarını teslim etmek gereklidir (Işık, 2015, 31).

2. Merkez/taşra karşıtlığının nedenleri

Merkez taşranın hem uzakta olmasını hem de kendine bağımlı olmasını talep eder. Taşranın merkeze yakınlaşması tedirgin edici olmasının yanısıra merkezin taşra üzerindeki ezici statüsünü de sarsacağı için istenmez. Merkez bu konuda o kadar emindir ki kendinden taşra onun gözünde hep kurtarılması, geliştirilmesi, yardım edilmesi gereken bir ihtiyaçlı hükmündedir. Bu durum edebî metinler aracılığıyla da aktarılır. İstanbullu genç aydınlar ihmal edilmiş taşrayı aydınlatmak, bayındır hâle getirmek için özellikle Cumhuriyet dönemi metinlerinde taşraya yüzünü dönen idealistler olarak görülürler. Aslında bu bakış açısında elitizmin yarattığı bir tür ego sarhoşluğu vardır. Bu ego sarhoşluğunun bir süre sonra taşrayı hakir gören bir bakışa ve dile dönüştüğü gözlemlenir. Bozkurt bu durumu

“Merkezde, İstanbul’da odaklanan muktedirlerin oluşturduğu edebî kanon içerisinde taşraya hiçbir zaman yer yoktur. Taşra, ancak, kendi iktidarını kutsadıkları ve tuhaf bir şekilde sıradan yerelliklerini devam ettirdikleri müddetçe bir anlam taşır muktedirlerin gözünde. O yüzden hep bir folk söylemine, bir mazlumluk edebiyatına özendirilmek istenmektedir taşra mâdunları. Onlara göre taşradan merkezi yönlendirecek bir ses, bir dil oluşamaz. Onlar sadece Anadolu kültürü içerisinde bir renk bir farklılık olarak kaldıkları müddetçe ve bu toprakların geçmiş zenginliğini kendilerine hatırlatacak romantik bir araç olmaları ölçüsünde bir anlam taşıyacaktır” biçiminde eleştirel bir dille tespit eder (2004, 77).

Varlık da merkez taşra ilişkisini edebiyat üzerinden değerlendirdiği çalışmasında bu üstten bakan tavra dikkat çekerek aslında merkezin algısının tersine taşranın üretmek isteyen yazarlar için daha fazla imkân barındırdığından söz eder: “Eskiden olduğu gibi edebiyatçının Kâbe’si değil İstanbul. Hatta “merkez” olmanın getirdiği her türlü ayak oyunları, çıkar ilişkileri, denge hesapları vs. yüzünden

İstanbul'a yerleştiği için yeteneğinden uzaklaşan yazarlara dahi rastlanabiliyor" (Varlık, 2015, 27). Dara, merkezin seri ve sentetik üretimi pompalayan tavrının nicelikle karşılık bulduğunu, taşrının ise nitelik peşinde olduğunu belirterek bu görüşü destekler. Uzun yıllardır edebî çalışmalarını İstanbul'a göre taşra addedilen Bursa'da sürdüren Dara taşradan üretmenin avantajlarını ise şöyle dile getirir:

"Burada günlük hırslara kapılmıyorum. Günlük hırsların dayattığı şeyler yazmıyorum. Günlük ilişkilerden, gündelik modalardan daha az etkileniyorum. Bir kurumu, bir yayınevini, dergiyi, gazeteyi, semti, çok kısa bir süre sonra kırılıp küsüp dağılacak birkaç kişilik ahbap çavuş kümesini her şey sanma yanlışlığına kendimi kaptırmıyorum. Burada dünyayı ve insanı daha duru, daha doğru ve somut görüyorum. Burada çevreyi, dünyayı net gördüğüm gibi çevre ve dünya da beni daha net görüyor" (2004, 73).

Merkez taşra arasındaki bu ast üst dengesini vurgulayan ve Le poète travaille dergisi ekseninde yaşanan ilginç bir dergi hadisesine de, edebiyat tarihi açısından önem arz ettiğinden, burada kısaca değinmek yararlı olacaktır. Ahmet Bozkurt ve Vadi Çiçekli tarafından Erzincan'da çıkarılan Le poète travaille adlı dergi merkez edebiyatı temsil eden eleştirmenler tarafından ismi nedeniyle eleştirilir. "Taşralı" bir derginin böyle iddialı ve yabancı bir isim taşmasını Turgay Fişekçi, Tuğrul Tanyol ve Ataoğulları Behramoğlu eleştirmişlerdir. Daha sonra Haydar Ergülen ve Enis Batur ise taşralı olarak tanımlanan derginin edebi mecraya yaptığı katkıları överek merkezin bu tavrını bir tür üstten bakma olarak değerlendirmiştir (2010, 241). Derginin yayıncısı Ahmet Bozkurt ise bu tartışmalarla ilgili serzeniş içeren şu satırları kaleme almıştır,

"Şimdilik evin en haylaz, en haşarı çocuğu Erzincan'da Vadi Çiçekli ile birlikte yayımladığım Le poète travaille dergisi. Taşradaki şiir hazırlıklarının direngen ve coşumcu bir ruhla dile geldiği örnek bir dergi La poète travaille. Erzincan gibi bir taşra kentinde çıkan bir dergi olarak İstanbul'daki bazı iktidar odaklarınca hiç de hoş karşılanmadı bu dergi. Huzursuzluklarının ve korkularının nedenini basit bir dil kavgasına dönüştürerek asıl niyetlerini saklamaya çalıştı bu kişiler" (2004, 78).

Şair ve yazar kavramsal olarak bakıldığında zaten hep taşradadır, taşralıdır. Zira edebi üretim dışarıda olmayı, dışta kalmayı gerektirir çoğu kez. Hiç yoktan edebî üretim süreci bile bir yalnızlık, inziva gerektirdiğinden yazar için bir taşra sükûneti veren yazı masası ya da odası onun taşrası, yurdu olur (Işık, 2015, 40). Nitekim Polat Bulut tam da bu hissiyatla durumu şöyle izah eder: "Hayatım boyunca ben taşramı her zaman yanımda taşıdım. Benim taşram içinde yaşadığım odamdır" (Aktaran, Varlık, 2015, 25). Dara ise okuma yazma eylemi dışındaki her şeyin kendisi için taşra olduğunu belirtir,

"Her gerçek yazı ve selüloz tutkunu gibi ben de gerçek coğrafyamın, aslında tabii tarih umudumun, okuduklarım ve yazdıklarım olmasını istiyorum. Daha doğrusu böyle sanıyorum. Buna inanıyorum. Okuma yazma dışındaki her şey dışarıdır, taşradır, gurbettir. (...) Bütün 'yazar gibi yazarlar' için geçerli olan, benim için de geçerlidir; taşram, coğrafyam, merkez umudum, tarihim" (2004, 75).

Dergiler insanlara benzerler. Hepsinin bir doğumu, olgunluk yılları ve ölümleri vardır. Dergilerin edebî mecraya katkıları elbette kapsamlı başka bir araştırmanın konusu olmalı ancak burada edebiyat dergilerinin edebî bir muhit oluşturmadaki gücünden kısaca bahsetmek zorunludur. Daşkiran'ın da belirttiği gibi edebiyat dergileri kültür ve düşünce dünyamızda izler bırakan, farklı kuşakların kimlik inşası süreçlerine katkı sunan, bir direnç ruhu geliştiren, ötekileştirilenin elinden tutan, toplumun varoluş sancularına eşlik eden ve çare üreten canlı birer organizma hüviyetindedirler (2012, 397). Batılılaşma etkisindeki Türk edebiyatının temsilcilerinin büyük çoğunluğu isimlerini ilk kez bir dergide duyurmuşlar, oradan aldıkları özgüvenle yollarına devam etmişlerdir. Edebiyat dergileri aynı zamanda bir okul hükmündedir. Genç yazar ve şairler örnek aldıkları ediplerin yazılarını dergilerden takip etme, bilgi dağarlarını geliştirme fırsatı bulurlar. Edebiyat dergileri bir yandan da toplumun ve dünyanın nabzını tutarlar. Yeni edebî yönelimler, gelişmeler, dünyanın bir ucundan bir yazarın çevirisıyla fark edilen yepyeni bir akım ancak edebiyat dergilerinin yayıcı etkisi sayesinde edebiyat tutkunu kitlelere ulaşır. Edebiyat dergileri düzenledikleri dosyalar ya da soruşturmalar sayesinde tartışmalı kavramların yeniden ele alınmasına, farklı düşüncelerin sesletilmesine imkân sunarlar. Ayrıca dergilerin

himayesinde yapılan yarışmalar yeni, yetenekli, genç ve hevesli ama olanakları kıt yazar ve şair adaylarının isimlerini duyurmalarına vesile olurlar. Edebî dergiler yazın dünyasına canlılık kazandırır ve Cemal Süreya'nın Paul Valery'den aktardığına göre dergiler edebiyatın laboratuvarıdır (2013, 267). Bu açıdan dergiler, eserlerin eleştirel bir bakışla buluşmasını sağlayarak edebî üretimin niteliğinin artmasını sağlarlar. En önemlisi de edebiyat dergileri ulaştıkları her okur için heyecan yaratırlar, tazelik ve umut taşırlar. Bunlar edebiyat dergilerinin hemen akla gelen etkileri olarak sıralanabilir. Peki, bu panoramik edebi görünüm içerisinde taşra dergilerinin yeri nedir?

3. Taşralı edebiyat dergileri

Taşra dergileri kısıtlı imkânlarla geniş kitlelere ulaşmayı uman mütevazı dergilerdir. Taşra dergileri için kullanılabilecek uygun sıfatlardan biri alçak gönüllülük olsa gerek ki bu hâl taşra insanına içkindir zaten. Anadolu insanları misali, taşra dergilerinin gözleri mahcup bir edayla yere bakar. Bu bir ruh atmosferidir, manevi bir iklimdir. Bu yapı aynıyle taşra edebiyat dergilerine de yansımıştır. Taşra dergileri merkez edebiyat dergilerinin “büyüklüğünü” hatta “abiliğini” alçak gönüllü bir tavırla kabullenmiş gibidirler. Haydar Ergülen merkez dergilerinin gücü karşısında biraz daha silik duran taşra dergilerinin hakkına sahip çıkmış ve bilinenin aksine Türk Edebiyatı'nda etkili olmuş dergilerinin önemli bir çoğunluğunun taşra kökenli olduğu tespitinde bulunmuştur:

“İstanbul dışındaki tüm şehirler ve kasabalar taşra sayılırsa ki en başta en büyük taşra Ankara olmak üzere, önemli şiir dergilerinin pek çoğunun çıkış yerinin taşra olduğu görülür. Bu dergilerin bir bölümü daha sonra yayınlarını İstanbul'da sürdürseler de bir fikir ve proje olarak tohumları taşrada atılmış dergilerdir. Taşra yalnızca taşrayı değil, hatta taşrayı hiç değil, daha çoğu da merkezi yani İstanbul'u etkileyen dergiler yayımlamışlardır” (2010, 235).

Ergülen kendi yapıtlarının da şiir içi sorunlara daha çok dikkat çeken taşra dergilerinde yayımlanmasından ayrı bir heyecan duyduğunu belirtir. Ayrıca taşra dergileri kıt maddi olanaklarla ve ekonomik sorunlara inat, hevesli bir grup taşralı edebiyatseverin cebinden çıkan, sıcaklığı olan dergilerdir (2010, 236-242). Turan da taşra da edebiyat dergiciliğinin daha atak ve canlı bir damar bulduğunu, İstanbul menşeli dergilerin ise daha çok maddi kazanca odaklı, tutucu bir tavır içerisinde olduklarını belirtir (2004, 53).

Güney Nair ise taşrada dergicilik faaliyetlerini yürütmenin zor taraflarından birinin maddi yüklerle mücadele etmek diğer tarafının da eleştiri kültürünün ötesinde yargılara maruz kalmak olduğunu belirtir. Taşradaki dergilerde yer alan metinler çoğu kez sınırları zorlayan tepkilerle karşılaşmakta ya da bu metinlere yönelik yoğun ve haksız bir eleştiri dili kullanılmaktadır (1999, 44-45).

Susam taşrada yayımlanan edebiyat dergilerini “merkezin dilini ve bakışını taklit edenler” ile “merkezi hiç umursamadan radikal ve bağımsız ilişkiler ağı içinde yeniçağın öznesine dair yeni sözü kurmaya aday” dergiler olarak iki başlığa ayırır ve ikinci dergi türünün yeni bir dünya kurmaya çaba gösterdiğini dile getirir. Bu açıdan taşra dergilerinin edebiyat gündemini belirlemede merkez dergilerinin önüne geçtiğini, artık taşra şairi/yazarı gibi bir algının da değiştiğini aktarır (2015, 78).

Türkiye Edebiyat Dergileri adlı orijinal bir çalışma hazırlayan Selçuk Küpçük'ün bu eserde taşra dergileri hakkında söyledikleri son derece kıymetlidir. Küpçük, taşra dergilerinin mütevazı koşullarda ve yine çay evi ya da bir işyeri yazıhanesi gibi mütevazı mekânlarda başlayan ve kısa sürede biteceği kesin olan hikâyelerinin çevrelerinde kümelenen bir grup insan için çok değerli olduğunu belirtir. Küpçük, Anadolu dergilerinin ömürlerinin neden kısa olduğunu ve kapanma gerekçelerini de şöyle açıklar,

“Sadece dergilerin çıkışları değil, kapanma gerekçeleri de her anlamda üzerinde düşünmemizi zorunlu kılan sonlanmalar. Ekonomik yetersizliklerin yanı sıra, başından itibaren kaç sayı çıkacağını bildirip ona göre yayını bitirenden (Ayane, 1998), ardından gelecek bir başka oluşumu hızlandırmak için kapanana (Atlılar, 1999), finansmanlarını karşılayan kitabevinin ticari olarak iflasını mazeret gösterenden (Bumerang, 2000), heyecanlarını yitirdiklerini belirtenlere (Geniş Zamanlar, 1990), “Sebeb Anadolu kitabevleridir” deyip dağıtım için oralara ulaştırılan dergilerin satış ücretlerinin geri gönderilmediğini ifade edenden (Ünlem, 1999), 26 Haziran 2004 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 5187 Sayılı Basın Yasası’na atıfta bulunanlara (Edebi Pankart, 1997, Budala, 1998, Lika, 1998) ve yönetim ekibinin bir zaman sonra anlaşamamasının yayını durdurmak için yeterli olduğunu söyleyenlere (Düşünarı, 1996) kadar her derginin sonlanmasını bağladığı özel bir neden söz konusu” (2015, 9).

4. Taşrada ilk basın yayım faaliyetleri ve Sivas’taki görünüm

İlk Türkçe gazete Takvîm-i Vekâyi’nin yayımından sonra 1884 yılında taşrada hayat bulan ilk gazete Mithat Paşa’nın teşvikiyle çıkarılan Tuna Gazetesi olmuştur. Bahri Menekşe ise Osmanlı Devleti’nin ilk gazetesinin 1828 yılında Mısır’da çıkarılan ve Türkçe olarak yayınlanan Vakay-i Mısriye olduğunu belirtir. Takvîm-i Vekâyi gazetesi ise Osmanlı Devleti’nin İstanbul’da çıkarılan ilk gazetesidir (2019, 1). Bir nevi vilâyet gazeteciliği olarak tanımlanabilecek ilk taşra basın faaliyetlerinin amacı merkezin aldığı kararları taşraya iletmek, taşrayı bu yolla kontrol altında tutmak ve taşrada merkez lehine bir kamuoyu yaratmaktır. Bu amacın gerçekleşebilmesi için Tuna vilâyetinden sonra Erzurum, Konya ve Kastamonu’da da vilâyet matbaaları kurulmuş ve taşra basını güçlenmeye başlamıştır (Işıldak, 2014, 1-2; Menekşe, 2019, 1-3).

Anadolu basını Millî Mücadele yıllarında daha hızlı bir gelişme göstermiştir. Onun öncesinde İstanbul dışındaki basın faaliyetlerinin son derece sınırlı olduğu bilinmektedir. Güney Nair, Sivas basın tarihi üzerine yaptığı çalışmasında Anadolu basınının o yıllardaki durumunu şöyle özetler:

“Millî Mücadele yıllarının Anadolu basını, Türk basın tarihinin en onurlu, en yüz ağartıcı kesimini oluşturur. Bu dönemde Anadolu’da kimisi resmi vilâyet matbaalarında kimisi ya bir yük vagonunda oluşturulan ilkel bir matbaada ya da şapoğrafla, genellikle zor koşullar altında yayınlanan gazeteler, kurtuluş mücadelesinin sözcülüğünü yapmışlardır” (Nair, 1999, 44).

Sivas’taki Vilâyet matbaası ise Vali Elhaç Ahmet İzzet Paşa tarafından 1878 yılında faaliyete geçmiş ve Sivas gazetesi yayım hayatına başlamıştır. Ancak Güney Nair Sivas’ta basın faaliyetlerinin bu tarihten çok daha öncelere dayandığını, kentte yaşayan Ermeni azınlık tarafından Vicdan adıyla yayımlanan bir gazete olduğu yönünde bir malumatın olduğunu ancak bu bilgiyi teyit edemediğini belirtmektedir. Işıldak’ta bu görüşü desteklemekte ve Sivas’ta 1869 yılında Ermenice olarak sadece bir sayı çıkarılan Tsayn Sepasdatstvots (Sivaslının Sesi) gazetesinin ilk gazete olduğunu belirtmekte ve daha sonra 1870 yılında Mamulin Zankı (Basının Çan Sesi) ve Sev Hoger (Kara Topraklar) adlı iki Ermenice gazetenin daha Sivas’ta yayımlanmaya başladığını belirtmektedir. Ancak Işıldak bu görüşün arşivlerdeki kesintiler nedeniyle kesinlik taşımadığını da belirtmektedir. (2014, 3-4). Vilâyet yangınlarında arşivlerin yok olması ve gazete koleksiyonlarının iyi şekilde korunmamış olması bu bilgiyi ispata engel olmuştur (Nair, 1999, 59; Işıldak, 2014). Sivas Vilâyet gazetesinden sonra yayınlanan ilk özel gazete olan Kızılırmak 15 Ekim 1909 yılında yayımlanmış, bunu Millî Mücadele döneminde büyük yararlar sergileyen ve ilk basımı 14 Eylül 1919 yılında yapılan İrâde-i Milliye izlemiştir. Sivas’ta yayınlanan ilk özel dergi ise 1914 yılında okurla buluşan Gençler Derneği dergisidir. Birlik Dergisi 1923-1924, Duygu ve Düşünce Mecmuası ise 1927 yılında yayınlanmıştır (Nair, 1999; Menekşe, 2019, 5, Işıldak 2014, 10).

Sivas’ta basın denilince Kamil Matbaası’na ayrı bir başlık açmak gerekir. Zira bu matbaa, vilâyet matbaasından sonra kentte kurulan ikinci matbaa olmasının yanı sıra Sivas’ın ilk özel matbaasıdır ve uzun yıllar Sivas halkının sesini duyurmaya çalışmıştır. 1930 yılında Kamil Yalçın tarafından kurulan matbaa 1970 yılına kadar basın faaliyetlerini sürdürmüş ve Ülke, Kızılırmak, Sivas Postası başta olmak üzere birçok gazetenin basımını gerçekleştirmiştir. 1949 yılında faaliyete başlayan Hakikat Matbaası ise

çok partili hayata geçilen yıllarda muhalefetin sesinin taşrada da duyulması yönünde adım atmış ve kent basınına çok seslilik kazandırmıştır. Matbaa Demokrat Parti'nin Sivas'taki örgütlenmesini destekleyen Hakikat gazetesinin basımını yapmıştır (Nair, 1999, 52-61, Işıldak, 2014, Menekşe, 2019, 6-7).

Sivas taşıdığı jeopolitik önemden dolayı merkez tarafından bürokrasinin taşraya açılan bir kapısı olarak görülmüş ve Mustafa Kemal Paşa tarafından da kongre yapılacak bir Anadolu şehri olarak tespit edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa Sivas Kongresi'nin yarattığı etkiyi halka daha hızlı duyurabilmek amacıyla bir yayın organı hazırlanmasını salık vermiş ve İrade-i Milliye gazetesi böylece hayat bulmuştur. Sivas o yıllardan itibaren bu mirastan güç alarak basın yayım hayatının canlı olarak yürütüldüğü bir Anadolu kenti olma vasfını korumuştur (Nair, 1999, 60).

5. Bir taşra dergisi örneği olarak Sühan dergisi

1990'lı yıllarda hız kazanan Anadolu'da edebiyat dergisi yayıncılığı 2000'li yıllarda teknik imkânların yaygınlaşmasıyla beraber hızını biraz daha artırır. Büyük şehirlerde yayımlanan edebiyat dergilerinin otoritesine ve "kapalı yayın" anlayışına hissî bir başkaldırı olarak da değerlendirilebilecek taşra yayıncılığı esasında hep benzer hikâyelerin tekrarından ibaret gibi olsa da kimi dergiler emsallerinden farklı tavırda yayın ilkeleriyle hareket "merkez"inin yanında kendilerine yer bulabilmeyi başarmıştır.

Yayın hayatına 2003 yılında, Sivas'ta başlayan Sühan dergisinin yayın kadrosu; çoğunlukla isimleri ilk kez 1995-1996 yılları arasında yine Sivas'ta yayımlanan ve 13 sayı devam edebilen Rûzigâr adlı edebiyat dergisinde görülen kalemlerden oluşur. Derginin ismini Şeyh Galib'in Hüsn ü Aşk adlı mesnevisindeki "Sühan" karakterinden aldığını, ilk sayının sunuş metninde yer alan

"Ol demde Sühan huzura geldi
Kün emri gibi zuhura geldi"

dizelerinden ve "Sebeb-i Sühan" başlıklı sunuş yazısındaki "Ve nihayet Sühan Aşk ile Hüsn'ün arasındadır" ifadelerinden anlamak mümkündür (2003a,1).

İçerik bakımından geleneğin izinde olduğu her sayfasından fark edilebilen derginin yine sunuş yazısında yer alan "Sühan etrafında toplananlar olarak "söz"ün kutsiyetine inanmaktayız. Söz söylemenin beraberinde getirdiği yükümlülüğün de farkındayız. "Söz"ün ince ve incinen bir ruhu olduğu kanaatindeyiz" ifadeleri, derginin "tavır" yönünü öne çıkarması bakımından manidardır (2003a, 1).

Dergilerin ilk sayılarının sunuş yazılarında ortaya konan keskin ilkeler ve büyük hayaller Sühan dergisinde sade ve mütevazı ifadelerin arasına sıkıştırılmış kimi ithamlar ve kırgınlıklar da taşır: "Büyük iddialarla ortaya çıkmıyoruz. Çorak toprakların buruk yüzlü insanları olduğumuzu unutmadan, soytarlığın, ukalalığın ve edebiyat mafyasının çanağına yanaşmadan söylemeye ve tutmaya çalışacağız "söz"ümüzü. Bir şeyleri değiştirme gayesinde ve gayretinde değiliz". Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Sühan mütevazı, gelenekçi ancak yayın dünyasındaki mevcut işleyişten de rahatsız bir tutumla yayın hayatına başlar.

6. Sühan nasıl bir amaçla yola çıktı?

Sühan dergisi, mevcut edebiyat, sanat ve şiir anlayışına karşı sunuş yazılarında hayli protest bir tavır içindedir. Söz konusu yazılardan hareketle Sühan dergisinin var olan edebiyat anlayışından ve popüler yayıncılıktan rahatsız olduğu çıkarımını yapmak mümkündür:

"Hayatın, hayatların manadan uzaklaşmasına paralel; manası anlaşılır yahut hissedilir eserler görmek maalesef gün geçtikçe daha da zorlaşıyor sanat âlemimizde. Anlaşılmayan yahut

hissedilemeyen bir yığın kuru söz elden ele dolaşıyor pazarda... Bu sözlerin mağrur ve buldukları yere nasıl ulaştıkları şaibeli sahipleri birer üstad-ı azam edası ile seyrediyorlar ürünlerinin nasıl da kapışıldığını.”

diyerek itirazlarını dile getirir dergi etrafında toplanan yazarlar (2003b, 1).

Sühan dergisi “sayıklayan şair” ve “şuursuz edip” den rahatsızdır. Buna rağmen dergi ilk sayılarında Anadolu dergilerinde görülen tipik “ürün dergisi” havasında bir yayın anlayışını benimser. İlk sayfada, dergi künyesinin yanında Divan şairlerinden bir alıntı ve son sayfada klasik metinlerden bir nesir alıntısı ile farklı türlerde metinlere ara sayfalarda yer verir. Yayın sorumluluğunu Hüseyin Kaya’nın üstlendiği dergide Hasan Kaya, Tekin Şener, Münir Çakmak, Erhan Paşazade, Hüseyin Karacalar, Hasan Yurtoğlu, Yüksel Erol, Mehmet Aycı, İdris Ekinci ve Hasan H. Cesur yayın kurulunda olan isimlerdir.

17. sayıya kadar “iki aylık” periyotla yayımlanan dergi, 17. sayıda “Üç ayda bir yayımlanır.” ifadesini kullanır künyesinde. 18. sayı ise Sühan dergisinin yayın dünyasına veda ettiği son sayıdır. Toplamda 18 sayı yayımlanan dergi Nisan 2003 yılında başlayan yayım hayatına Mayıs 2008 yılında veda etmiş ve 5 yıl yayımlanmıştır.

Sühan dergisinin ilk beş sayısı, farklı türlerde ve konularda ürünlerin yer aldığı bir dergicilik anlayışı ile devam eder ancak Sühan 6. sayıdan itibaren dosya konularıyla dikkat çekmeye başlar. Taşra dergilerinde çoğunlukla şahit olunan edebiyat soruşturmaları, mülakat yahut kişiler için hazırlanmış özel dosyalar yerine Sühan dergisi, yayımlandığı şehirle özdeş bir konu seçer dosya konusu olarak: Kar (2004a). “Kar” temalı 6. sayının hemen ardından yayımlanan “Şiirsizlik” sayısı derginin dikkatleri üzerine çektiği ilk sayıdır. Şiir yıllıklarının, şiir ödülllerinin, şiir albümlerinin en parlak çağını yaşadığı bir dönemde mevcut şiir ve şair anlayışına kapılarını kapatan dergi, hayatına devam ettiği kalan sürede tematik yayın anlayışını benimser ve şiir yayımlamaz. Resimsiz, kapaksız, reklamsız, şiirsiz edebiyat dergisi anlayışı 7. sayıdan itibaren Sühan’ın kimliği hâline gelmeye başlar (2004b). Ayrıca tek renk olarak yayımlanan dergi aykırı kare ebadı ile de dikkatleri çekmeye başlamıştır.

7. Sühan dergisinde yayımlanan özel sayılar

Alim Yıldız, Tacettin Şimşek, Nimetullah Akın, Berat Demirci gibi akademisyenlik ve yazarlık kimliklerini bir arada yürüten kalemleri de ilk sene sonunda yazı kadrosuna dâhil eden Sühan dergisi “Şiirsizlik”e adanan 7. sayısının “Gelin Gülle Başlayalım Şiire” başlıklı sunuş yazısında, 2003 yılında yayımlanan şiir yıllıkları, şiir kitapları ve dağıtılan şiir ödülleri gerekçe göstererek şairle olan bağına değilse de şiirle olan bağı tamamen keser zira dergide ilerleyen sayılarda yazıları yayımlanan isimlerin neredeyse tamamı aynı zamanda şair kimliği ile de farklı dergilerde ürün yayımlayan isimlerdir (2004b, 1).

Sühan dergisi 8. sayısını da yine şiir üzerine ve çoğunlukla güncel şiiri hedef alan yazılarla ve şiir türüne yer vermeden yayımlar. 8. sayının “Katip Arzuhalim Yaz Yâre Böyle” başlıklı sunuş yazısında bir sonraki sayıda “başucu kitapları” dosyasının hazırlanacağı okur ve yazara duyurulur (2004c, 1).

9. sayı Sühan dergisinin yayın periyodunu ilk kez aksattığı sayıdır aynı zamanda. Haziran-Temmuz 2004 tarihi ile yayımlanan 8. sayıdan sonra, 9. sayı Kasım-Aralık 2004 tarihleri ile yayımlanır ve derginin isminde küçük bir değişiklik görülür. Sühan dergisinin isminin altına küçük puntolarla “edebiyat” kelimesi eklenmiştir. Ayrıca derginin sunuş yazısı da “Bu Dergi O Dergi Değildir, Heveslenmeyin” başlığını taşır (2004d, 1). Bu küçük değişiklik ve sunuş yazısındaki îma aşlında 26 Haziran 2004 tarih ve 25504 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 5187 sayılı yasanın yürürlüğe girmesi ile ilgilidir.

İlgili yasadaki değişiklik ulusal ve yerel pek çok derginin, gazetenin kapanmasına ya da para cezası almasına neden olmuştur. Sühan dergisi Anadolu’da söz konusu yasaya aykırı hareket ettiği gerekçesi ile ikaz edilen dergilerdendir. Dergi, aradan geçen süre içerisinde resmî olarak kapatılmış, ardından aynı formatta ve 9. sayı olarak yayına hazırlanmıştır. 2004 yılı Anadolu’da yayımlanan pek çok derginin yayın hayatına veda ettiği yahut ancak ödediği cezalar sonrası yayımlanmaya devam edebildiği yıldır. Vivo, Kırklar gibi dergiler bu dönemde yayımına son veren önemli taşra dergileridir. Bu süreçte Sühan dergisinin oluşturduğu platform hayli ilgi görmüş, gazetelerin kültür sanat sayfaları yeni yasanın oluşturduğu mağduriyetlere yer vermiştir.

Dergi 2005 yılında yayımladığı 10. sayı ile Türk edebiyatında daha önce örneği görülmemiş bir özel sayı hazırlar. Taşrada yayımlanmış ve kapanmış edebiyat dergilerinin editörleri, dergilerinin hikâyesini anlatmak üzere Sühan dergisinde bir araya gelir. “Aşınaya aşına bigâneye bigâneyiz” başlığı ile çıkan sunuş yazısında Anadolu dergiciliğine duygusal odaklı bir yaklaşım sergilenir, “Dışardan bakıldığında hiçbir makul izahı yoktur çoğu zaman ve yel değirmenlerine savaş açmak kadar anlamsız, hatta çılgıncadır bir dergi yayımlamaya kalkışmak.” (2005a, 1) cümleleri ile başlayan yazıda Anadolu dergilerini yayımlayanlar “Mehlika Sultan’a Aşık Yedi Genç”e benzetilir.

Turan Karataş’ın “Kabuk Bağlamayan Yara, Taşra” başlıklı hacimli yazısını ilk sayfalarına taşıyan söz konusu dergide; Gurbet, İpek Dili, Kırağı, İnsan Saati, Taşra, Kertenkele, Hazan, Yitik Düşler, Kumyazıları, Polemik, İhlamur, İrmak Yazıları, Süveyda, Martı, Rûzigâr gibi yayımlandığı yıllarda adından söz ettiren dergilerin yanı sıra taşra dergilerinden bahseden genel yazılara da yer verilir (2005a). Sayfa sayısı artan ve artık dikkatleri üzerine çeken Sühan dergisi 11. sayısında da aynı temayı işlemeye devam eder ve bu sayıda Nazım Hikmet Polat’ın Kızılırmak dergisini anlattığı “Kızılırmak Kıyılarında” başlıklı yazısı derginin ilk sayfalarında okurla buluşur (2005 b, 3-5). Gelecek, Burak, Palandöken, Susku, Eşik, Kırkikindi, Kelime, Seviye dergilerinin yayın hikâyelerinin anlatıldığı 11. Sayıda Ertuğrul Aydın’ın Avaz isimli dergiyi anlattığı “Dergiciliğin Kült Duruş Noktasında ‘Avaz’ ” başlıklı yazısı yine dikkate değerdir (2005b, 13-15).

İki yılın sonunda artık tavrı ve tarzı ile yayın dünyasında yer bulan Sühan dergisinin 12. sayısı “Gâvur Dostlarımız” teması ile yayımlanır (2005c). Gelenekçi duruşuyla dikkat çeken derginin Batı edebiyatındaki isim ve eserlerin değerlendirildiği bir sayı ile yoluna devam etmesi hayli dikkat çekicidir. Dergide, yazarlar Dostoyevski, Albert Camus, Sartre, Tolstoy, Hesse, Borges, Anderson, Exupery, gibi isimlerin kendi üzerlerindeki etkilerini anlatırlar.

Sühan dergisinin edebiyat dünyasının dikkatini çektiği asıl sayı “Yenge” özel sayısıdır. Taşrada yayımlanan ve yıllar yılı konuşulmaya, okunmaya devam eden bu sayıda aslında yazarlardan eşleri ile tanışma süreçleri ve eşlerinin kendi dünyalarındaki yerlerini anlatmaları istenmiştir ancak gelen yazılardaki samimiyet ve kimi itiraflar derginin niyetini kısmen etkilemiştir. Yenge özel sayısında derginin eski yazarlarının yanı sıra Ethem Baran, Fuat Çiftçi, Metin Önal Mengüşoğlu, Halim Şafak, gibi farklı camialardan isimlerin yer alması yine dergi adına önemli bir kazanımdır. Başka dergilerde asla yan yana görünmeyen farklı düşüncede insanlar için Sühan dergisi 13. sayısı ile birlikte ortak bir mekân hâline gelmeye başlamıştır (2005d).

Tematik dergiciliğe yeni bir bakış getiren Sühan dergisi git gide artan hacmi ve zenginleşen yayın kadrosu ile 14. sayısını “oyuncak özel sayısı” olarak hazırlar (2006a). 15. sayısını Devlet Demiryolları’nın kuruluşunun 150. yılı münasebetiyle “İstasyon Özel Sayısı” olarak yayımlayan dergi artık her sayısı ile adından söz ettiren, merkezi taşraya taşıyan bir dergi hâline gelmiştir (2006b).

Sühan dergisinin hayatın içinden seçtiği temalar akademisyen, memur, muhafazakâr, milliyetçi, demokrat gibi birtakım kimlik örüntülerini bir kenara bırakan pek çok kalem erbabının ilgi odağı olmuş,

16. sayısında dergi “dede özel sayısı” ile okur karşısına çıkmıştır (2007a). 17. sayısını yayımlandığı şehre, Sivas’a, ithaf eden dergide Beşir Ayvazoğlu, Nazım Hikmet Polat, Mustafa Balel, Halim Şafak, Müjgân Üçer, Ayşegül Genç, Sadık Yalsızuçanlar gibi merkez dergilerde isimlerini görmeye alışık olduğumuz pek çok yazarın ürününü görmek mümkündür (2007b).

Sühan dergisi Mart Nisan Mayıs 2008 tarihli 18. sayısını Sühan özel sayısı olarak yayına hazırlar ve “Sebeb-i Sühan” başlığı ile yayımlanan ilk sayıdan beş sene sonra “Tamam-ı Sühan” başlığı ile kepenk kapatır. Derginin son sunuş yazısı keskin ve kapanan emsallerinden farklı cümleler içerir:

“Her aylık başka vuslatların kapısına taşıs da gidenleri, Sühan için aylık ümitlerin ötesinde bir şehirdir ve Tamam-ı Sühan sayısı ile kapadığımız sayfaların ne Sühan ismiyle ne de başka bir isimle yeniden hayata açılması mümkün değildir. Kalanlara selam olsun...” (2008, 1) Derginin son sayısında yazarlar, Sühan’ın kendilerindeki karşılığını anlatmışlardır sayfalar boyu.

Taşra dergileri çoğunlukla duygusal nedenlerle var olur ve ekonomik nedenlerle yayımlarına son verir. Nadir de olsa heyecanını kaybeden, misyonunu tamamlayan dergilerin de varlıklarını sonlandırdıkları görülür. Taşra dergilerinde görülen bir başka durum ise genellikle derginin yükünün en fazla birkaç isim tarafından sırtlanılmasıdır. Sühan dergisinin kapanışında bu faktörlerin tümünü görmek mümkündür.

Sühan dergisi ilk 6 sayıya kadar hikâye, inceleme, şiir, deneme türünde ürünlere yer verir. Ancak özel sayılara geçtikten sonra salt deneme dergisi olarak yayımlanmaya devam eder. Akademik kimliği olan yahut şair, öykücü, romancı kimliğiyle tanınan isimler de derginin genel havasına dâhil olarak deneme türü üzerinden yazılarını kurgular. Bu bağlamda Türk edebiyatının ilk deneme dergisi çıkarımını yapmak mümkündür Sühan için.

8. Sühan, taşrada nasıl bir etki yarattı?

Sühan Anadolu ve İstanbul edebiyat muhitlerinde heyecan yaratmış, etki uyandırmış bir dergi olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri’nden İlhan Başgöz de derginin abonesi olmuş ve Sühan; Almanya, Kosova, Azerbaycan gibi ülkelerden de abone bulmayı başarmıştır. Sühan için “Dinamik, okurunun yazar olduğu bir dergi”, tanımı da yapılmıştır. Sühan dergisi edebiyat dergiciliği alanında farklılıklara da imza atmış bir dergidir. Örneğin, çoğunlukla edebî, felsefî, sanatsal konuların yahut isme özel hazırlanan “armağan” havasındaki dosyaların edebiyat dünyasında “özel sayı” olarak algılandığı bir dönemde ilk tematik sayının “kar” dosyası olması bu farklılıklardan biridir. Yine birkaç yılda bir, farklı dergiler tarafından hazırlanan “şiir sayısı” algısına bir tavır niteliğinde olan “Şiirsizlik” dosyası edebiyatımızda kitlesel mahiyet taşıyan şiir karşıtı ilk sayıdır. Kapanan edebiyat dergilerinin çıkış serüvenlerinin editörleri tarafından işlendiği ve iki sayı boyunca devam eden “Kapanmış Edebiyat Dergileri” dosyası bu alanda yapılmış ilk özel dosya ve edebî çalışmadır. Sonradan Türk Edebiyatı, Yedi İklim gibi dergiler tarafından aynı minvalde dosyalar hazırlanmışsa da “İstasyon” sayısı yine Türk edebiyatında ilk kez Sühan dergisi tarafından okura sunulmuştur. Hayatın içinden konuları edebiyat dünyasına taşıyarak tematik dergicilik anlayışını güçlendiren Sühan dergisinin “Dede, Yenge, Sivas, Başucu Kitapları, Gâvur Dostlarımız, Sühan” özel sayıları Türk dergicilik tarihinde ilk kez işlenen konulardır.

10. Sonuç

2000’li yıllara kadar taşrada yayıncılık yapmak hayli meşakkatli ve yıpratıcı bir uğraş olsa da teknoloji ve iletişim olanaklarının artmasıyla ve dağıtım sorunlarının azalmasıyla günümüzde küçük şehirler dergicilik açısından büyük şehirlerle –neredeyse- aynı imkânlarla sahip birer konuma erişmişlerdir Taşra şehirleri kadar ilçelerinin bile iştahını kabartan bu olanaklardan genç yazar ve şairler

faydalanmaya devam etmektedirler. Avonos'ta yıllardır yayımlanan Şiiri Özlüyorum, Sorgun ilçesinde yayımlanan Çare bu dergilerden yalnızca ikisidir ve bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Taşrada yayıncılığın asıl sorunlu tarafı literatür taramalarında hâlen devam eden merkez hegemonyasıdır. Birtakım şirketler, kurumlar, dernekler ve vakıfların desteğiyle yayınlanan ve ürün sıkıntısı çekmeyen dergilerle aynı kulvarda var olma mücadelesi vermek, taşralı dergiler için elbette yılgınlığı ve yorgunluğu beraberinde getirmektedir. Eleştirmenlerin, medyanın ve okurun çok satan dergilerden yana tercihte bulunması ve taşra dergilerine omuz verenlerin de çoğunlukla merkez dergilerde kendilerine yer bulduktan sonra eski mahallelerine uğramamaları taşra dergilerinin en büyük sorunudur. Adı konulmamış bir hiyerarşi hayatın her alanında olduğu gibi sanat ve edebiyatta da yıllardır süreğilir. Aslında bu durum Tanzimat'tan beri edebiyatımızda var olan bir gelenektir.

Edebiyat, salt araçsallığı reddeder. Aslında sanatın mayasında, ruhunda olan bir durumdur bu. Elbette merkez imkânlarının ve atmosferinin güncel bir gücü, şöhret imkânı varsa da gerçek ve samimi edebiyatın taşrada nefes aldığı söylemek mümkündür. Aslında bu durum edebiyatımızda ezelden beri süregelen bir gerçektir. Yüzyıllar öncesinde taşra kimliği taşıyan Nesimî, Fuzûlî, Âşık Seyrânî, Âşık Sümmânî hatta Âşık Veysel; günümüzde o dönemin merkez ya da saray şairleri kadar bilinmekte, okunmaktadır.

Günümüzde iletişim aygıtları, teknoloji ve internet sayesinde merkez baskısı kısmen etkisini yitirmiş durumdadır. Özellikle genelde gençler tarafından yürütülen e-dergi ve fanzin yayıncılığının da etkisiyle merkez dergiler kurumsal olmanın ve güçlü ekonominin gölgesinde sakin bir yayıncılıkla ve çoğunlukla hacimli dosya konularıyla yayımlanmaya devam etmektedirler. Taşra dergileri bu bağlamda daha dinamik ve renklidir denilebilir.

İçinde yaşanan zamanda taşrada devam ettirilen her türlü sanatsal ve edebî faaliyet ait olduğu bünyeye dair kılcal damar olma niteliği taşır ancak zaman geride kaldıkça edebiyatın asıl nabzının merkezden, şöhretten uzakta icra edilen taşra faaliyetlerinde attığı gerçeği anlaşılır. Taşra dergilerinde ürünleri yayımlanan her kalem aslında merkez dergilerde kendisine yer bulmaya aday bir yazardır da.

Kaynakça

- Aydın, E. (2005 b). Dergiciliğin Kült Duruş Noktasında 'Avaz'. Sühan. 11. 13-15.
- Bora, T. (Derleyen) (2010). *Taşraya bakmak*. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Bora, T. (2010). Taşralaşan ve Taşrasını Kaybeden Türkiye. Ed. T. Bora, Tanıl. *Taşraya bakmak*. 37-66. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Bozkurt, A. (2004). Taşrada Şiir Hazırlıkları. Kitaphk. 73. 76-78.
- Çaparlar, A. (2014). *Osmanlı taşra teşkilatında reform*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi. Hatay.
- Çiğdem, A. (2010). Taşra Karalaması. Ed. T. Bora. *Taşraya bakmak*. 101-114. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Coşkun, Z. (1995). *Aleviler, Sünniler ve... Öteki Sivas*. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Dara, R. (2004). Merkez-Taşra, Tarih-Coğrafya. Kitaphk. 73. 73-75.
- Daşkiran, M. (2012). Yüzyılın Mecrasında Dergilerin Macerası. Değirmen. 9. 29-31.
- Gürbilek, N. (2016). *Yer Değiştiren Gölge*. İstanbul, Metis Yayınları.
- İşıldak, S. (2014). *R. 1330/M. 1914 Tarihli Sivas Kızılırmak gazetesinin 52-77. sayıları (günümüz Türkçesine aktarımı ve değerlendirmesi)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi. Sivas.

- Işık, K. (2015). İnsanın Merkezine Seyahat. Ed. M. Varlık. *Edebiyatın taşradan manifestosu*. 29-40. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Küpçük, S. (2015). *Türkiye edebiyat dergileri atlası -1980'lerden 2000'lere-*. Ankara, Cümle Yayınları.
- Laçiner, Ö. (2010). Merkez(ler) ve Taşra(lar) Dönüşürken. Ed. T. Bora. *Taşraya bakmak*. 13-36. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Menekşe B. (2019). *Sivas Kızılırmak gazetesinin (27-29, 31-39 ve 41-52) sayılarının transkribe edilmesi ve değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi. Sivas.
- Pekdemir, M. (2010). Taşranın 'Taşı Toprağı Altın' da Ne Var? Ed. T. Bora. *Taşraya bakmak*. 77-100. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Polat, N. H. (2005 b). Kızılırmak Kıyılarında. Sühan. 11. 3-5.
- (Seber), C. Süreya (2013). "Günübirlik"ler/ toplu yazılar II. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Susam, A. (2015). Radikal Demokratik Bir Teknopolitika Bağlamında Taşrayı Yeniden Düşünmek. Ed. M. Varlık. *Edebiyatın taşradan manifestosu*. 65-79. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Sühan Dergisi (2003a). Sebeb-i Sühan. Sühan. 1. 1.
- Sühan Dergisi (2003b). Mânâ Bahçesinin Fasl-ı Hazanı. Sühan. 2.1.
- Sühan Dergisi. (2004a.). Sühan. S.6. Sivas, Vizyon Matbaası.
- Sühan Dergisi (2004b). Gelin Gülle Başlayalım Şiire. Sühan. 7. 1.
- Sühan Dergisi (2004c). Kâtip Arzuhalim Yaz Yâre Böyle. Sühan. 8. 1.
- Sühan Dergisi (2004d). Bu Dergi O Dergi Değildir, Heveslenmeyin. Sühan. 9. 1.
- Sühan Dergisi (2005a). Mehlika Sultana Âşık Yedi Genç. Sühan. 10.1.
- Sühan Dergisi (2005b). Sühan. S. 11. Sivas, Vizyon Matbaası.
- Sühan Dergisi (2005 c). Sühan. S. 12. Sivas, Vizyon Matbaası.
- Sühan Dergisi (2005 d). Sühan. S. 13. Sivas, Vizyon Matbaası.
- Sühan Dergisi (2006 a). Sühan. S.14. Sivas, Vizyon Matbaası.
- Sühan Dergisi (2006 b). Sühan S.15. Sivas Vizyon Matbaası.
- Sühan Dergisi (2007 a). Sühan. S. 16. Sivas, Vizyon Matbaası.
- Sühan Dergisi (2007 b). Sühan S. 17. Sivas, Esform Ofset.
- Sühan Dergisi (2008). Tamam-ı Sühan. Sühan. 18. 1.
- Temo, S. (2011). *Türk şiirinde taşra*. İstanbul, Agora Kitaphęi.
- Turan, G. (2004). Taşra Coğrafya Mıdır?. Kitaplık Dergisi. 73. 51-53.
- Varlık, M. (Ed.) (2015). *Edebiyatın taşradan manifestosu*. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Varlık, M. (2015). Önsöz Niyetine, Taşrada Bir Sabah. Ed. M. Varlık. *Edebiyatın taşradan manifestosu*. 19-27. İstanbul, İletişim Yayınları.